

ข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๐
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ชั้น จุฬอภิธรรมิกะโท

สอบวันเสาร์ที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ ๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน เวลา ๔ ชม.

๑. ปริจเฉท ๓ เรียกว่า ปกิณณกสังคหะ นั้น เพราะเหตุใด ? และให้แสดง มาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย
๒. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้
สุขิ ทุกขมุเปกขาติ	ติวิธา ตตถ เวทนา
โสมนสสิ โทมนสส	มิตี เกเทน ปญจา
- ข. ให้จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ มาดู ?
๓. ก. ให้แสดงการจำแนกสเหตุกจิตโดยเหตุ ?
- ข. อโลภะ อโทสะ ที่ประกอบกับญาณวิปยุตตจิตนั้น เป็นเจตสิกพวกไหน ? อโลภะ อโทสะ ที่ประกอบกับญาณสัมปยุตตจิตนั้น เป็นเจตสิกพวกไหน ? และติเหตุกเจตสิก ๓๕ ดวงนั้นได้แก่อะไรบ้าง เหตุ ๓ นั้นคืออะไร ? ให้แสดงตามคหิตัคคพนนัย
๔. ก. จงจำแนกกิจ ๑๔ โดยเหตุกจิต ๑๘ มาดู
- ข. คำว่า ทวาร ในที่นี้หมายความว่าอย่างไร และมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ? ให้บอกองค์ธรรมของทวาร นั้น ๆ มาด้วย
๕. เจตสิกที่เกิดขึ้นไม่ว่าในเวลาใด ต้องเกิดในทวารเดียวเสมอ นั้น มีจำนวนเท่าใด คืออะไร ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุใด และเจตสิกที่เกิดขึ้นจากทวารไม่ได้ ต้องเกิดในทวารเสมอมีจำนวนเท่าใด คืออะไร เพราะเหตุใด ?
๖. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้
ปญจวิส ปริตตมहि	ฉ จิตตานิ มหคฺคเต
เอกวิสตี โวหาเร	อญฺฐ นิพพานโคจร.
- ข. ให้แสดงจิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอน จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยไม่แน่นอน และจิตที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเลย ?
๗. ก. กิเลสมีจำนวนเท่าไร ให้แสดงมาเฉพาะชื่อ ข. ให้แสดงการนับกิเลสโดยพิสดาร ๑,๕๐๐ มาดู ?
- ค. ให้ยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้น และให้แสดงกุศลที่ประหาณกิเลส ทั้ง ๓ เหล่านั้น มาโดยเฉพาะ ๆ ว่ากุศลชนิดไหน ประหาณกิเลสชนิดใด ?
๘. ก. จงจำแนกพระธรรม ๙ โดยโสภณและอโสภณ มาดู ?
- ข. ให้แสดงอาหาร ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ?
๙. ก. ในโพธิปักขิยะสังคหะ มีธรรมอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง เมื่อว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร
- ข. ให้แสดงสัมมปธาน ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม
๑๐. จงจำแนก อริยสัจ ๔ โดยเหตุ-ผล และโลกียะ-โลกุตระ เป็นต้น

ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อสอบสัมภาษณ์พระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๐

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอภิธรรมิกะโท

สอบวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ ๕ ข้อ

๒๕ คะแนน

เวลา ๑๕ นาที

๑. จงแสดงคาถาสังคหะ ทั้งบาลี และคำแปล

ตอบ คาถาสังคหะ

๑. สมပ္ยุตฺตา ยถาโยคํ	เตปญฺญาส สภาวโต
จิตฺตเจตฺตสิกา ธมฺมา	เตสนฺทานิ ยถารหํ
๒. เวทนาเหตุโต กิจฺจ-	ทวาราลมพฺพนตฺถโต
จิตฺตปฺปาทวเสเนว	สงฺคโห นาม นียเต

สภาวธรรม ๕๓ คือ จิต และเจตสิกชื่อว่า นามเตปญญาส ว่าโดยลักษณะ ของตน ๆ ประกอบด้วย เอ กุပ္ปาทตา เป็นต้น ตามที่ประกอบได้ ดังแสดงแล้วโดยพิสดาร (ในปริจเฉทที่ ๒)

บัดนี้ ข้าพเจ้า จะแสดงปกิณณกสังคหะ ของจิตและเจตสิกว่าด้วยอำนาจแห่งการเกิดขึ้น ของจิตโดยประเภทแห่งเวทนา เหตุ กิจจ ทวาร อารมณ และวัตถุตามสมควร

๒. ก. เจตสิกที่เกิดพร้อมด้วยเวทนาอย่างเดียวน มีเท่าไร คืออะไรบ้าง ? ให้บอกชื่อเวทนามาด้วย

ข. คำว่า เหตุ หมายความว่าอย่างไร ?

ตอบ ก. เจตสิกที่เกิดพร้อมด้วยเวทนาอย่างเดียวนมี ๖ คือ

โทจตุกเจตสิก ๔ เกิดพร้อมด้วยโหมนัสเวทนาอย่างเดียวน

วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนาอย่างเดียวน

ปีติเจตสิก ๑ เกิดพร้อมด้วยโสมนัสเวทนาอย่างเดียวน

ข. คำว่า เหตุ หมายความว่า เป็นธรรมที่ให้ผลเกิดขึ้น และให้ผลธรรมนั้นตั้งมั่นในอารมณ์ และให้เจริญขึ้นได้ ๆ

๓. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้

อภฺฐสฺสญฺญิ ตถา เทว จ นวภฺฐ เทว ยถากมํ

เอก ทวิ ตติ จตุ ปญจ กิจฺจญฺญานานิ นิทฺติเส ?

ตอบ คาถานี้แปลความว่า แสดงจำนวนจิต โดยหน้าที่และฐานตามลำดับดังนี้คือ

จิตที่มีหน้าที่ ๑ และฐาน ๑ มีจำนวน ๖๘ ดวง

จิตที่มีหน้าที่ ๒ และฐาน ๒ มีจำนวน ๒ ดวง

จิตที่มีหน้าที่ ๓ และฐาน ๓ มีจำนวน ๙ ดวง

จิตที่มีหน้าที่ ๔ และฐาน ๔ มีจำนวน ๘ ดวง

จิตที่มีหน้าที่ ๕ และฐาน ๕ มีจำนวน ๒ ดวง ๆ

๔. ก. พระอนุรุธาจารย์ แสดงการจำแนกวัตถุธรรมทั้ง ๗๒ นั้น ออกเป็นกี่หมวด ? คืออะไรบ้าง ? ให้บอกความหมายของหมวดนั้น ๆ ด้วย

ข. ให้จำแนกสังโยชน์ ๑๐ โดยไธรมภากิยสังโยชน์ และอุทธัมภากิยสังโยชน์ตามสุดต้นตอ ?

ตอบ ก. พระอนุรุธาจารย์ แสดงการจำแนกวัตถุธรรม ๗๒ นั้นออกเป็น ๔ หมวดคือ

๑. อุกุศลสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลโดยส่วนเดียว หมวดหนึ่ง

๒. มิสกสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นกุศล อกุศล อพยากตะ ทั้ง ๓ ปนกัน
หมวดหนึ่ง

๓. โพธิปักขิยสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายมรรคญาณ หมวดหนึ่ง

๔. สัพพสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตถุธรรมทั้งหมด
รวมกัน หมวดหนึ่ง

ข. จำแนกสังโยชน์ ๑๐ โดยโอรัมภาคิยสังโยชน์ และอุทธรัมภาคิยสังโยชน์ ตามสุดต้นต้นัยคือ

โอรัมภาคิยสังโยชน์ มี ๕ คือ

๑. กามราคสังโยชน์ ๒. ปฏิฆสังโยชน์ ๓. ทิฏฐิสังโยชน์ ๔. สีสัพพตปราคาสังโยชน์

๕. วิจิกิจฉาสังโยชน์

อุทธรัมภาคิยสังโยชน์ มี ๕ คือ

๑. รูปราคสังโยชน์ ๒. อรูปราคสังโยชน์ ๓. มานสังโยชน์ ๔. อุทัจจสังโยชน์

๕. อวิชชาสังโยชน์ ฯ

๕. ก. ในสัพพสังคหะมีธรรมอยู่ที่หมวด คืออะไรบ้าง ? เมื่อว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร ?

ข. ธรรมที่เป็นความจริงของพระอริยเจ้า มีชื่อเรียกว่าอะไร ? มีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ? ให้แสดงพร้อมทั้ง

ความหมายและองค์ธรรม

ตอบ ก. ในสัพพสังคหะ มีธรรมอยู่ ๕ หมวด คือ

๑. ขันธ์ ๒. อุปาทานักขันธ ๓. आयตนะ ๔. ธาตุ ๕. สัจจะ

เมื่อว่าโดยประเภทแล้ว มี ๓๙ (ไม่ต้องนับอุปาทานักขันธโดยเฉพาะ)

ข. ธรรมที่เป็นความจริงของพระอริยเจ้า มีชื่อเรียกว่า อริยสัจจะ มี ๔ อย่างคือ

๑. ทุกขสัจจะ ธรรมที่เป็นทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรมได้แก่ โลกียจิต ๘๑

เจตสิก ๕๑ (เว้นโลภะ) รูป ๒๘

๒. สมุทัยสัจจะ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรมได้แก่ โลก

เจตสิก

๓. นิโรธสัจจะ ธรรมที่เป็นเครื่องดับทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรมได้แก่

นิพพาน

๔. มรรคสัจจะ ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรมได้แก่

มัคคังคะเจตสิก ๘ ดวง มีปัญญาเจตสิกเป็นต้น ที่ในมรรคจิต ๔ ฯ

ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลยข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๐

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอภิธรรมิกะโท

สอบวันเสาร์ที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจยสังคหะ ๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ปริจเฉท ๓ เรียกว่า ปกิณณกสังคหะ นั้น เพราะเหตุใด ? และให้แสดง มาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย

ตอบ ปริจเฉท ๓ ที่เรียกว่า ปกิณณกสังคหะนั้น เพราะเหตุว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภท แห่ง เวทนาบ้าง เหตุบ้าง กิจบ้าง ทวารบ้าง อารมณบ้าง วัตถุบ้าง เพราะเหตุนี้ ปริจเฉท ๓ จึงเรียกว่า ปกิณณกสังคหะ

แสดงมาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย

๑. เวทนาสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภท แห่งเวทนา ๓ หรือ ๕

๒. เหตุสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งเหตุ ๖

๓. กิจสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์ จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งกิจ ๑๔ และฐาน ๑๐

๔. ทวารสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งทวาร ๖

๕. อารัมมณสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งอารมณ ๖

๖. วัตถุสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งวัตถุ ๖

๒. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้

สุขํ ทุกขมฺเพกขาติ

ติวิธา ตตฺถ เวทนา

โสมนสฺสํ โทมนสฺส

มิตฺติ เกเทน ปญฺจธา

ข. ให้จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ มาดู ?

ตอบ ก. คาถานี้แปลความว่า ในเวทนาสังคหะนั้น ว่าโดยอารัมมณานุวณลักษณะ คือ ลักษณะแห่งการเสวย อารมณแล้ว มีเวทนา ๓ อย่าง คือ ๑ สุขเวทนา ๒. ทุกขเวทนา ๓. อุเบกขาเวทนา ว่าโดยอินทริยเภท คือ ประเภทแห่งอินทริย์แล้ว มีเวทนา ๕ คือ ๑ สุขเวทนา ๒. ทุกขเวทนา ๓. โสมนัสสเวทนา ๔. โทมนัสสเวทนา ๕. อุเบกขาเวทนา

ข. จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ ดังนี้คือ

๑. จิตที่เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนามี ๖๓ คือ สุขสหคตกายวิญญานจิต ๑ โสมนัสสสหคตจิต ๖๒

๒. จิตที่เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนามี ๓ คือ ทุกขสหคตกายวิญญานจิต ๑ โทสมูลจิต ๒

๓. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา มี ๕๕ คือ อุเบกขาสหคตจิต ๕๕

๓. ก. ให้แสดงการจำแนกสเหตุกจิตโดยเหตุ ?

ข. อโลภะ อโทสะ ที่ประกอบกับญาณวิปยุตตจิตนั้น เป็นเจตสิกพวกไหน ? อโลภะ อโทสะ ที่ประกอบ กับญาณสัมปยุตตจิตนั้น เป็นเจตสิกพวกไหน ? และติเหตุกเจตสิก ๓๕ ดวงนั้นได้แก่อะไรบ้าง เหตุ ๓ นั้นคืออะไร ? ให้แสดงตามคติคคหนนัย

ตอบ ก. การจำแนกสเหตุกจิตโดยเหตุ ในสเหตุกจิต ๗๑ หรือ ๑๐๓ นั้น

๑. เอกเหตุกจิต จิตที่มีเหตุ ๑ มี ๒ ดวงคือ โมหมูลจิต ๒ มีเหตุ ๑ คือ โมหเหตุ

๒. ทวิเหตุกจิต จิตที่มีเหตุ ๒ มี ๒๒ ดวงคือ โลภมูลจิต ๘ มีเหตุ ๒ คือ โลภเหตุ โมหเหตุ

โทสมูลจิต ๒ มีเหตุ ๒ คือ โทสเหตุ โมหเหตุ

ญาณวิปยุตตจิต ๑๒ มีเหตุ ๒ อโลภเหตุ อโทสเหตุ

๓. ตติเหตุกจิต จิตที่มีเหตุ ๓ มี ๔๗ หรือ ๗๙ ดวงคือ

กามาวจรญาณสัมปยุตตจิต ๑๒

มหัคคตจิต ๒๗

โลกุตตรจิต ๘-๔๐

มีเหตุ ๓ คือ โอลงเหตุ โอลอสเหตุ โอลมเหตุ

ข. โอลงเหตุ โอลอสเหตุ ที่ประกอบกับญาณวิปยุตตจิตนั้น เป็นเจตสิกพวกเอกเหตุเจตสิก

โอลงเหตุ โอลอสเหตุ ที่ประกอบกับญาณสัมปยุตตจิตนั้น เป็นเจตสิกพวกทวิเหตุเจตสิก และติเหตุเจตสิก ๓๕ ดวงนั้น ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้น โอลงเหตุ โอลอสเหตุ ปัญญา) ที่ประกอบกับญาณสัมปยุตตจิต เหตุ ๓ นั้น คือ โอลงเหตุ โอลอสเหตุ โอลมเหตุ ฯ

๔. ก. จงจำแนกกิจ ๑๔ โดยอเหตุกจิต ๑๘ มาดู

ข. คำว่า ทวาร ในที่นี้หมายความว่าอย่างไร และมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ให้บอกองค์ธรรมของทวารนั้น ๆ มาด้วย

ตอบ ก. จำแนกกิจ ๑๔ โดยอเหตุกจิต ๑๘ ดังนี้

จิตที่ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ ภาวังกิจ จุตติกิจ มี ๒ ดวง คือ อุเบกขาสันตிரณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ อาวชชนกิจ มี ๒ ดวง คือ ปัญจทวาราวชชนจิต ๑ มโนทวาราวชชนจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ ทัสสนกิจ มี ๒ ดวง คือ จักขุวิญญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ สวณกิจมี ๒ ดวงคือ โสทวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ ฆานกิจ มี ๒ ดวง คือ ฆานวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ สายนกิจ มี ๒ ดวง คือ ชิวหาวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ ผุสนกิจ มี ๒ ดวง คือ กายวิญาณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ สัมปฏิจณนกิจ มี ๒ ดวง คือ สัมปฏิจณจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ สันตிரณกิจ มี ๓ ดวงคือ สันตிரณจิต ๓

จิตที่ทำหน้าที่ ไวกุฐัพพนกิจ มี ๑ ดวงคือ มโนทวาราวชชนจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ ชวนกิจ มี ๑ ดวงคือ หลิตุปปาทจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ ตทารัมมณกิจ มี ๓ ดวง คือ สันตிரณจิต ๓

ข. ทวารสังคหะ แปลว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยรประเภทแห่งทวาร ชื่อว่าทวารสังคหะ คำว่าทวารในที่นี้หมายความว่า ประตู ซึ่งเป็นที่เข้าออกของวิจิตทั้งหลายเหมือนหนึ่งประตูสำหรับเป็นที่เข้าออกของคนทั้งหลายมี ๖ อย่างคือ

๑. จักขุทวาร องค์ธรรมได้แก่ จักขุปสาท

๒. โสททวาร องค์ธรรม ได้แก่ โสทปสาท

๓. ฆานทวาร องค์ธรรม ได้แก่ ฆานปสาท

๔. ชิวหาทวาร องค์ธรรม ได้แก่ ชิวหาปสาท

๕. กายทวาร องค์ธรรม ได้แก่ กายปสาท

๖. มโนทวาร องค์ธรรม ได้แก่ ภาวังกิจ ๑๙

๕. เจตสิกที่เกิดขึ้นไม่ว่าในเวลาใด ต้องเกิดในทวารเดียวเสมอ นั้น มีจำนวนเท่าใด คืออะไร ? ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุใด และเจตสิกที่เกิดพ้นจากทวารไม่ได้ ต้องเกิดในทวารเสมอมีจำนวนเท่าใด คืออะไร เพราะเหตุใด ?

ตอบ เจตสิกที่เกิดขึ้นไม่ว่าในเวลาใด ต้องเกิดในทวารเสมอมีจำนวน ๒ ดวงคือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ เพราะเกิดขึ้นรับสัตว์บัญญัติเป็นอารมณ์ เป็นวิจิตทางมโนทวารอย่างเดียว (โดยมุ่งเอาอัปปมัญญาเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต มหาภิกขุจิต รูปาวจรกุศลจิต รูปาวจรภิกขุจิตเท่านั้น ถ้าประกอบกับรูปาวจรวิปากจิตแล้ว ก็เป็นทวารวิมุขไป)

เจตสิกที่ต้องเกิดในทวารเสมอ มี ๑๗ ดวงคือ อกุศลเจตสิก ๑๔ วิรติเจตสิก ๓ เพราะอกุศลเจตสิก ๑๓ ประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ซึ่งเป็นจิตที่เกิดในทวาร ๖ ทวารใดทวารหนึ่งเสมอ ส่วนวิรติเจตสิก ๓ นั้น ประกอบกับ

มหากุศลจิต และโลกุตตรจิต ซึ่งเป็นที่เกิดในทวารใดทวารหนึ่งเสมอเช่นเดียวกัน ฉะนั้นเจตสิกทั้ง ๑๗ ดวงจึงเกิดในทวารโดยแน่นอน

๖. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้

ปญจวิส ปรีตมทิ

ฉ จิตตานิ มหคฺคเต

เอกวิสตี โวหาเร

อญฺฐ นิพพานโคจร

ข. ให้แสดงจิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอน จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยไม่แน่นอน และจิตที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเลย ?

ตอบ ก. แปลคาถาดังต่อไปนี้ จิต ๒๕ ดวงคือ ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ สันตிரณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หลิตุปปาทจิต ๑ เกิดได้ในอารมณ์ ๖ ที่เป็นกามธรรมอย่างเดียว

- จิต ๖ ดวงคือ วิญญานัญญาตนณานจิต ๓ เนวสัญญานาสัญญายตนณานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นมหัคคตอย่างเดียว

- จิต ๒๑ ดวงคือ รูปาวจรจิต ๑๕ (เว้นอภิญญาจิต ๒) อากาสนัญญาตนณานจิต ๓ อากิญจัญญาตนณานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นบัญญัติอย่างเดียว

- จิต ๘ ดวงคือ โลกุตตรจิต ๘ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นนิพพานอย่างเดียว

ข. จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอนมี ๔๓ ดวงคือ ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ โทสมูลจิต ๒ ตทารัมมณจิต ๑๑ หลิตุปปาทจิต ๑ รูปาวจรจิต ๑๕ โสดาปัตติมรรคจิต ๑

จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยไม่แน่นอนมี ๔๒ ดวงคือ โลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวารวิชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิกขจิต ๘ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ อรูปาวจรภิกขจิต ๔ โลกุตตรจิต ๗ (เว้นโสดาปัตติมรรคจิต ๑)

จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเลย มี ๔ ดวงคือ อรูปาวจร วิปากจิต ๔

๗. ก. กิเลสมีจำนวนเท่าไร ให้แสดงมาเฉพาะชื่อ

ข. ให้แสดงการนับกิเลสโดยพิสดาร ๑๕๐๐ มาดู ?

ค. ให้ยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้น และให้แสดงกุศลที่ประหาณกิเลสทั้ง ๓ เหล่านั้น มาโดยเฉพาะ ๆ ว่ากุศลชนิดไหน ประหาณกิเลสชนิดใด ?

ตอบ ก. กิเลสมีจำนวน ๑๐ คือ ๑ โลภกิเลส ๒ โทสกิเลส ๓ โมหกิเลส ๔ มานกิเลส ๕ ทิฏฐิกิเลส ๖ วิจิกิจฉากิเลส ๗ ถีนกิเลส ๘ อุทธัจจกิเลส ๙ อหิริกกิเลส ๑๐ อนัตตูปกิเลส ฯ

ข. แสดงการนับกิเลสโดยพิสดาร ๑,๕๐๐ อารมณ์ที่เป็นเหตุให้กิเลส ๑๐ เกิดขึ้นได้นั้นมี ๑๕๐ คือ นามเตปัญญาสะ คือนามธรรม ๕๓ นิพผันนรูป ๑๘ ลักษณะรูป ๔ รวม ๗๕

ในอัมมัตตสันดาน คือภายในตัวเรามี ๗๕

ในพหิทรสันดาน คือสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อยู่ภายนอกตัวเรามี ๗๕ รวม ๑๕๐ อารมณ์ ๑๕๐ คุณด้วยกิเลส ๑๐ คงเป็นกิเลส ๑๕๐๐ ฯ

ค. แสดงยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้นนั้นดังนี้คือ อนุสัยกิเลส ปริยฐานกิเลส วิตีกกมกิเลสทั้ง ๓ อย่างนี้ เปรียบเหมือนกับไม้ขีดไฟ อนุสัยกิเลส เปรียบเหมือนไฟที่อยู่ในหัวไม้ขีด อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เปรียบเหมือนเอาก้านไม้ขีดไฟขีดที่ข้างกล่อง เมื่อไฟปรากฏขึ้น ไฟนี้เปรียบเหมือนกับปริยฐานกิเลส และเมื่อเอาไฟที่ปรากฏขึ้นนี้ไปจุดเข้ากับวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ไฟที่ลุกติดวัตถุนั้น ๆ เปรียบเหมือนกับวิตีกกมกิเลสดังนี้

และกุศลที่สามารถประหาณกิเลสทั้ง ๓ เหล่านี้โดยเฉพาะ ๆ นั้นคือ

ศีลกุศล สามารถประหาณ วิตีกกมกิเลสได้

สมาธิกุศล สามารถประหาณ ปริยฐานกิเลสได้

ปัญญาในมรรค สามารถประหาณ อนุสัยกิเลสได้ ฯ

๘. ก. จงจำแนกพละธรรม ๙ โดยโสภณและอโสภณ มาดู ?

ข. ให้แสดงอาหาร ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ?

ตอบ ก. จำแนกพละธรรม ๙ โดยโสภณและอโสภณนั้นดังนี้ สัทธาพละ สติพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ รวม ๕ เป็นโสภณะ อหิริกพละ อนอตตัปปพละ รวม ๒ เป็นอโสภณะ วิริยพละ สมาธิพละ รวม ๒ เป็นทั้งโสภณะและอโสภณะ

ข. แสดงอาหาร ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม

๑. กพฬการาหาร ธรรมชาติที่เป็นผู้นำให้ อาหารชรูปเกิด องค์ธรรมได้แก่ โอชา ที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ

๒. ผัสสาหาร ธรรมชาติที่เป็นผู้นำให้ เวทนาเกิด องค์ธรรมได้แก่ ผัสสเจตสิก ที่ในจิตทั้งหมด

๓. มโนสัญญาเจตนาหาร ธรรมชาติที่เป็นผู้นำให้ วิปากวิญญานมีปฏิสนธิจิตเป็นต้นเกิด องค์ธรรมได้แก่เจตนาเจตสิกที่ในจิตทั้งหมด

๔. วิญญาณาหาร ธรรมชาติที่เป็นผู้นำให้ เจตสิกและกัมมชรูปเกิด องค์ธรรมได้แก่จิตทั้งหมด

๙. ก. ในโพธิปักขิยสังคหะ มีธรรมอยู่ที่หมวด คืออะไรบ้าง เมื่อว่าโดยประเภทแล้วมีเท่าไร ?

ข. ให้แสดงสัมมปปธาน ๔ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม

ตอบ ก. ในโพธิปักขิยสังคหะมีธรรมอยู่ ๗ หมวดคือ

๑. สติปัฏฐาน ๒. สัมมปปธาน ๓. อิทธิบาท ๔. อินทรีย์ ๕. พละ ๖. โพชฌงค์ ๗. มัคคังคะ

เมื่อว่าโดยประเภทแล้วมี ๓๗ ประเภท

ข. แสดงสัมมปปธาน ๔ พร้อมทั้งความหมาย และองค์ธรรม

๑. อุปปนนานิ ปาปกาณิ ปหานาย วายาโม

ความพยายามเพื่อละอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๒. อนุปนนานิ ปาปกาณิ อนุปาทาย วายาโม

ความพยายามเพื่อให้กุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น ไม่ให้เกิดขึ้น องค์ธรรมได้แก่วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๓. อนุปนนานิ กุสลานิ อุปาทาย วายาโม

ความพยายามเพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น องค์ธรรมได้แก่วิริยเจตสิกที่ในกุศลจิต ๒๑

๔. อุปปนนานิ กุสลานิ ภิโยภาวาย วายาโม

ความพยายามเพื่อให้กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในกุศล-จิต ๒๑

๑๐. จงจำแนก อริยสัจ ๔ โดยเหตุ-ผล และโลกียะ-โลกุตตระ เป็นต้น

ตอบ จำแนกอริยสัจ ๔ โดยเหตุ-ผล และโลกียะ-โลกุตตระ เป็นต้นนั้นดังนี้

ทุกขสัจ เป็นผล สมุทยสัจ เป็นเหตุ

นิโรธสัจ เป็นผล มรรคสัจ เป็นเหตุ

ทุกขสัจ สมุทยสัจ ทั้ง ๒ นี้ เป็นโลกียธรรม โลกียสัจ

นิโรธสัจ มรรคสัจ ทั้ง ๒ นี้ เป็นโลกุตตรธรรม โลกุตตรสัจ

ทุกขสัจ เป็นสัจจะที่มีความเป็นไปอยู่ในวิภวสงสาร ชื่อว่า ปวัตตีสัจจะ

สมุทยสัจ เป็นสัจจะที่เป็นเหตุให้ทุกขสัจจะเกิดขึ้น เป็นไปอยู่ในวิภวสงสาร ชื่อว่า ปวัตติเหตุสัจจะ

นิโรธสัจ เป็นสัจจะที่ถอยออกจากวิภวทุกข ชื่อว่า นิวัตตีสัจจะ

มรรคสัจ เป็นสัจจะที่เป็นเหตุให้ถึงความถอยออกจากวิภวทุกข ชื่อว่า นิวัตติเหตุสัจจะ

ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย